

УДК: 37.02:372.8.(477)

DOI 10.18372/2786-823.1.17496

Гомонюк Олена Михайлівна 

доктор педагогічних наук, професор

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

elena_gomonyuk29@ukr.net

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті розглянуто особливості розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх психологів в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Ключові слова: конфлікт, компетентність, компетенція, методи, навчання, майбутні психологи.

Annotation. The article examines the specifics of development of conflict-related competence of future psychologists in the educational process of higher educational institutions.

Key words: conflict, competence, competency, methods, training, future psychologists.

Актуальність статті. Нині вимогам суспільства відповідає людина, яка не тільки має певну обсяг знань, але й реалізувала особистісний потенціал у досить високій мірі, тобто має навички роботи в стресових ситуаціях, вміє розв'язувати конфліктні ситуації, легко адаптується до нових обставин, активна й ініціативна, здатна до подальшого розвитку і прагне до самовдосконалення. Проте майбутні психологи не завжди готові до сприйняття конфліктів як вияву соціальної динаміки в шкільному житті, суперечливості педагогічного процесу. Вони не бачать відмінностей у типах конфліктних ситуацій, розцінюють

конфлікти як небажані явища життя і не вміють їх розв'язувати.

Опитування здобувачів вищої освіти – майбутніх психологів – показало, що вони бояться конфліктів і прагнуть їх уникати. Деякі з них не вміють передбачати конфліктну ситуацію. В цій ситуації особливо актуальним стає формування конфліктологічної компетентності майбутніх психологів, що є показником якості професійно-педагогічної компетентності кожного психолога.

Мета статті – розкрити особливості розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх психологів.

Результати дослідження. Особливістю професії психолога є те, що змістом її є взаємини з іншими суб'єктами освітнього процесу. Вміння будувати конструктивні взаємини із педагогами, учнями, батьками, адміністрацією в сучасній школі висувають до змісту професійної підготовки психолога нові вимоги, тобто володіти конфліктологічною культурою [1].

Аналіз наукових досліджень показав, що конфліктологічна культура студентів різних спеціальностей – це важливий аспект їх професійної підготовки. Адже майбутні фахівці мають бути підготовленими до попередження та розв'язання конфліктів, що неминучі у будь-якій професійній діяльності.

Науковець О. Гречановська виокремила й обґрунтувала такі компоненти конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі гуманітарної підготовки: мотиваційно-професійний, особистісно-адаптивний, когнітивно-креативний, культурологічний, оцінний [2].

Важливими складовими конфліктологічної культури є конфліктологічна компетентність, конфліктологічна готовність та конфліктологічна грамотність .

Майбутній психолог має бути висококваліфікованим фахівцем, тобто компетентним у своїй справі.

З латинської мови «competens» означає «відповідний, спроможний». А «competentia» – коло питань, в яких людина добре обізнана, володіє знаннями і досвідом. Поняття «компетенції» тлумачиться як сукупність повноважень, прав і обов'язків будь-якого органу або посадової особи, яка встановлена законом,

статутом цього органу або іншими положеннями.

Як справедливо вважає дослідниця Л. Котлова, сформованість конфліктологічної компетентності (наявність конфліктологічних знань; володіння соціальними технологіями профілактики, управління, мінімізації деструктивних форм конфлікту; сформованість професійного типу мислення, який містить рефлексивність, методологічність, саногенність, об'ємність, креативність; володіння технологіями психогієни і стресостійкості в конфліктах; дотримання професійно-етичного кодексу конфліктолога) вкрай потрібна сучасному фахівцеві для реалізації професійної діяльності в конфліктогенному середовищі для перетворення його з метою попередження негативних конфліктів, щоб бути готовим до —оптимального виходу з професійних особистісних криз, як бар'єрів на шляху до професійної культури, стимулювання особистісно-професійного зростання [3].

Існують інші погляди на проблему формування конфліктологічної компетентності, згідно яких «конфліктологічна компетентність майбутнього учителя є складовою його професійної компетентності, пов'язана з іншими її складовими (комунікативною, соціальною, педагогічною та ін.) та визначається як інтегративна здатність використовувати спеціальні психологічні знання, уміння та навички поведіння у конфліктних ситуаціях та здатність до попередження цих ситуацій» [4].

Результати дослідження показали, що конфліктологічна компетентність майбутніх психологів є поєднанням змістовного, діяльнісного та особистісного компонентів.

Інтегративним показником сформованості конфліктологічної компетентності є усвідомленість переводу деструктивного конфлікту у конструктивний.

Розвиток конфліктологічної компетентності являє собою послідовне оволодіння чотирма видами особистісного досвіду: досвіду самоорганізації навчальної діяльності; досвіду подолання соціогенних фрустрацій; досвіду подолання дезадаптації; досвіду особистісної саморегуляції.

Для дослідження цієї проблеми проводилася експериментальна робота на базі Хмельницького національного університету зі здобувачами вищої освіти II курсу спеціальності «Психологія», 2 курс, кількість учасників експерименту 46. Ця робота включала два етапи.

Критеріями сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх психологів є відсутність конфліктофобічного синдрому, усвідомлення значущості конфліктологічної компетентності для професії психолога, ступінь орієнтування в психолого-педагогічній інформації про конфлікт і стратегії його розв'язання; вміння утримувати конфліктну взаємодію; рефлексія власної конфліктно-компетентної поведінки і поведінки партнерів за взаємодією; прагнення до оволодіння конфліктологічною компетентністю.

Інтегративним показником сформованості конфліктологічної компетентності є міра усвідомленості студентом переходу деструктивного конфлікту в конструктивний.

Проведена діагностика уможливила виокремлення таких груп здобувачів вищої освіти: на низькому рівні сформованості конфліктологічної компетентності були в частковому співвідношенні (33,3%), середньому (56,7%), високому (10,0%).

В основі системи засобів формування конфліктологічною компетентності майбутніх психологів покладена система особистісно-розвиваючих ситуацій і тренінг особистісного прийняття навчальної діяльності, міжособистісного партнерства

В ситуаціях самоорганізації освітньої діяльності здобувачі вищої освіти знаходили досвід одержання та використання конфліктно-компетентних знань, досвід цілісного уявлення про конфлікт, систематизували й інтегрували психологічні та педагогічні знання про конфлікт і стратегії його розв'язання.

В ситуаціях міжособистісного партнерства майбутні психологи знаходили досвід подолання соціогенних фрустрацій, тобто використання конфліктно-компетентних знань в організації комунікативної взаємодії, встановлення партнерських взаємовідносин, використання вмінь і навичок конструктивного

спілкування.

В ситуаціях педагогічної підтримки здобувачі вищої освіти знаходили досвід подолання дезадаптації, тобто вміння адаптуватися в умовах конфліктної взаємодії і знаходити ресурс для перетворення її в ситуацію конструктивної співпраці, безпосереднє застосування конфліктно-компетентних знань, умінь і навичок з управління та розв'язання конфліктів в конструктивному руслі на основі власних індивідуальних особливостей.

В ситуаціях інтегрування особистісних цінностей майбутні психологи виявляли досвід особистісної саморегуляції, тобто забезпечення вироблення власних норм конфліктно-компетентної поведінки, індивідуальних моральних регулятивів і цінностей, цілепокладання і вольовий механізм реалізації намірів, сприйняття особистості інших суб'єктів конфліктної взаємодії, осмислення неадекватності свого стану в конфлікті, рефлексія своєї конфліктно-компетентної діяльності.

Включення здобувачів вищої освіти у такі ситуації ґрунтувалося на імітаційно-ігровому моделюванні. Кожна ситуація характеризувалася варіативністю рішень, поліфункціональністю, впливом на формування різних компонентів конфліктологічної компетентності.

За допомогою «наближення» майбутніх психологів до реального педагогічного процесу через введення особистісно розвиваючих ситуацій прийняття навчальної діяльності та ситуації міжособистісного партнерства, проведення тренінгових занять, завдань, які одержували здобувачі вищої освіти йдучи на практику, була актуалізована їх аналітико-синтетична діяльність: аналіз конфліктних ситуацій, синтез, порівняння, узагальнення.

Ми припустили, що психолого-педагогічними умовами розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх психологів будуть:

- доповнення змісту фахових дисциплін формами, методами та засобами формування складових конфліктологічної компетентності;
- взаємодія керівників практики з керівниками практики, кураторами викладачами, працівниками центру психологічної допомоги щодо формування

конфліктологічної компетентності студентів;

- включення студентів до навчальної особистісно орієнтованої діяльності шляхом застосування тренінгу як форми організації спільної навчальної взаємодії викладача та здобувачів вищої освіти – майбутніх психологів.

Експериментальна робота була спрямована на їх перевірку.

Результати діагностики показали, що найбільш численною групою здобувачів вищої освіти є група з середнім рівнем (57,7%), друга група за чисельністю – це група з низьким рівнем сформованості конфліктологічної компетентності (28,8%), на високому рівні ми маємо низький відсотковий склад – 13,5% .

Наприкінці першого етапу експериментальної роботи нами було проведено анкетування і повторне тестування здобувачів вищої освіти, метою якого було підтвердити або поставити під сумнів доцільність проведеної нами роботи і внести відповідні корективи в подальший процес.

Аналіз результатів показав, що зросла частота звернення до конфліктно компетентних знань у цілому, прагнення дізнатися про проблему конфлікту в ширшому висвітленні. В експериментальних групах активно-професійне ставлення до конфліктологічної компетентності проявилось у 57,7% (порівняно з 33,3% на початок року).

Співставляючи результати експериментальної і контрольної груп, ми виявили, що недостатнє використання тренінгів призводить до того, що здобувачі вищої освіти позбавлені багатьох умінь і навичок, механізмів управління конфліктною взаємодією.

Що ж стосується змін у структурі сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх психологів, то на першому етапі помітний розвиток одержав змістовий компонент, що виявляється в інтересі здобувачів вищої освіти до самого поняття «конфлікт» і застосуванню знань про нього та стратегіях розв'язання в процесі розв'язання конфліктних ситуацій, а також у зникненні у студентів конфліктофобічного синдрому. Вони здобули початкові навички аналізу та розв'язання конфліктних ситуацій.

Отже, цей етап експериментальної роботи показав, що для майбутніх психологів недостатньо буденно-емпіричного рівня розуміння і застосування знань про конфлікт.

Метою другого етапу експерименту була перевірка значущості таких дидактичних засобів розвитку конфліктологічної компетентності, як:

1) реконструювання діяльнісного й особистісного аспектів вивчення конфліктологічної компетентності через імітацію типових ситуацій педагогічної підтримки при порушенні особистісної соціалізації і ситуацій побудови, що інтегрують особистісні цінності;

2) введення в зміст матеріалу тренінгу професійно-значущих питань;

3) варіювання способами побудови та організації розв'язання конфліктів з метою використання конфліктно-компетентних знань студентами у дослідженні проблем і конструюванні своїх практичних дій.

На цьому етапі забезпечувалося освоєння орієнтирів конфліктологічної компетентності у майбутній професійній діяльності, активна підготовка студентів до виконання соціальної ролі психолога.

У здобувачів вищої освіти, яких ми, як і раніше, відносили до низького рівня сформованості конфліктологічної компетентності (19,2%) є стійкий інтерес до застосування конфліктно-компетентних знань, умінь і навичок у майбутній професійній діяльності сформувати не вдалося.

Здобувачі вищої освіти, які були віднесені до середнього рівня сформованості конфліктологічної компетентності, проявляли стійкий інтерес до творчого застосування конфліктно-компетентних знань, умінь і навичок у розв'язанні конфліктних ситуацій.

Здобувачі вищої освіти, які після другого етапу дослідно-експериментальної роботи розглядалися нами як представники високого рівня сформованості конфліктологічної компетентності, вирізнялися значним інтересом до застосування конфліктно-компетентних знань, умінь і навичок в розв'язанні конфліктних ситуацій.

До кінця другого етапу помітні позитивні зміни відбулися у всіх трьох

компонентах сформованості конфліктологічної компетентності: змістовому, діяльнісному й особистісному.

Висновки. Отже, у майбутніх психологів з'явився інтерес до проблемно-пошукових видів діяльності, що вимагають застосування психолого-педагогічних обґрунтувань, прагнення до аналізу конфліктних ситуацій з позиції наукового підходу, прагнення до творчого підходу у розв'язанні конфліктних ситуацій, здатності до перетворення деструктивних конфліктів у конструктивні не інтуїтивно, а усвідомлено. Дотримання психолого-педагогічних умов усіма учасниками освітнього процесу сприяло розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх психологів.

Список використаних джерел:

1. Гомонюк О. Розвиток психолого-педагогічної компетентності викладачів закладів вищої освіти в умовах неперервної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2020. Вип. 57. Розд. 3. С. 155 - 164. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-57-155-164>. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3224> (дата звернення: 20.12.2022).

2. Гречановська О.В. Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей: монографія. Вінниця: ТОВ ТВОРИ, 2018. 437 с.

3. Котлова Л. О. Конфліктологічна компетентність в системі безперервної освіти. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад: зб. наук. праць матеріалів III Всеукраїнської 178 науково-практичної конференції, 27 квітня 2017 р., м. Київ, Національний авіаційний університет.* . Київ : НАУ, 2018. С. 130 - 133.

4. Мухіна Л.М. Конфліктологічна компетентність як чинник розвитку професійної компетентності викладача. *Формування компетенцій майбутнього фахівця як умова його професійної успішності та особистісного розвитку :*

матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наука. Студенство. Сучасність», 21-22 травня 2015 року. Миколаївський державний університет імені В.О. Сухомлинського. Миколаїв: МДУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. С. 417 - 419.